

Andrej Janeš

Andrej Janeš
Odjel za kopnenu arheologiju
Hrvatski restauratorski zavod
Zagreb, Kožarska 5

Izvorni znanstveni rad/Original
scientific paper
Primljen/Received: 15. 07. 2014.

UDK:
904:728.81(497.5-3 Hrvatsko zagorje)

DOI:
<http://dx.doi.org/10.17018/portal.2014.3>

Burg Cesargrad: povijesno-arheološka analiza

SAŽETAK: Burg Cesargrad nalazi se na zapadnoj strani Cesarskog brda iznad kanjona Sutle zvanog Zelenjak, sjeverozapadno od Klanjca. Prilikom arheoloških istraživanja 2008. i 2010. istraženi su prostori kule H, njezine okolice i dijela južnog krila palasa. Analizom arhitektonskih ostataka, arheoloških nalaza i povijesnih izvora pokušale su se rekonstruirati faze razvoja burga od njegova nastanka do 16. stoljeća te definirati funkcija istraženih prostorija.

KLJUČNE RIJEČI: *burg, analiza arhitekture, srednjovjekovna keramika, građevinski razvoj, namjena prostorija, Hrvatsko zagorje*

Ostaci burga Cesargrada smješteni su na zapadnoj strani Cesarskog brda iznad uskog proboja Sutle zvanog Zelenjak (kota 471 m nadmorske visine), sjeverozapadno od Klanjca. Na toj koti smjestila se dobro utvrđena gradska jezgra, dok je udolina s istočne strane dodatno utvrđena jarkom. Ostaci arhitekture prostiru se na vrhu istočno od jarka koji uz dva najzapadnija uzvišenja Cesarskog brda čini to kompleksno utvrđenje. Burg je nekad bio okružen obrambenim zidom koji su pojačavale kule na najizbočenijim mjestima. Utvrda se proteže u smjeru jugoistok-sjeverozapad u dužini od 225 m (sl. 1, 13).

Povijesni pregled

Cesargrad je u povijesnim ispravama poznat kao *Czaszarvar*, *Czaszar*, *Chazar*, *Kaysersperg* ili Cesar.¹ Dio je graničnog niza gradova uz dolinu Sutle koji se proteže od Samobora do Trakošćana i Vinice, a uključuje i Susedgrad, Kostelgrad, Veliki Tabor i Vrbovec.

S druge strane klanca Zelenjaka, na Kraljevskoj gori, danas na slovenskoj strani Sutle, sagrađen je u 12. st.

Kunšperk (*Königsberg*). Prema narodnoj predaji, ta su dva nasuprotna stara grada građena u isto vrijeme. Ipak, za takvo mišljenje ne postoje povijesni dokazi. Neki od istraživača čak spominju Cesargrad kao mogući templarski grad.² Vrijeme njegove gradnje za sada nam ipak ostaje nepoznanica. U stručnoj se literaturi najčešće navodi kraj 13. ili početak 14. stoljeća.³ Jedno od mišljenja je da je građen istovremeno s Kostelgradom te da je u 14. st. dijelio sudbinu s ostalim zagorskim gradovima vezanima uz obitelj Gisingovaca.⁴

Cesargrad se prvi put spominje 1399., kad kralj Žigmund (Sigismund) Luksemburški daruje celjskom knezu Hermanu II. velik dio današnje sjeverozapadne Hrvatske.⁵ Trima kraljevskim poveljama knezovi Celjski postaju gospodari i nasljedni grofovi zagorski.⁶ U njihovu je vlasništvu cijelo Zagorje s dijelom Štajerske, Kranjske i Koruške do 1456., kad ubojstvom Hermanova unuka Ulrika II. u Beogradu, izumire i cijela obitelj.⁷

Nakon Ulrikove smrti slijedi nekoliko desetljeća neriješeno vlasništva Cesargrada koji istovremeno svojata

1. Smještaj Cesargrada s naznačenim važnijim burgovima u regiji tijekom 14. i 15. st. (uredio A. Janeš).
The location of Cesargrad, with markings for major burgs in the region during the 14th and 15th c. (edited by A. Janeš)

nekoliko ljudi. Ulrikova udovica Katarina prodaje posjede dotadašnjem kapetanu grofova Celjskih, Janu Vitovcu⁸ koji je ovladao svim Ulrikovim posjedima i plemićkim gradovima u zagorskoj županiji, ali ne i Cesargradom. Uz naklonost kralja Ladislava V. Posmrtnog⁹, zauzima ga i zadržava štajerski velikaš Andrija Baumkircher (Paumkircher). Kako je on bio pristaša kralja Matije Korvina¹⁰ u ratu protiv cara Fridrika, kralj mu priznaje zasluge: ispravom iz 1463. potvrđuje mu Cesargrad zajedno s Prosenikom, Risvicom, Kumrovcem, Tuheljom, Črešnjevcom, Trgovišćem, Kraljecom i trgovištem Klanjcem. Iduće godine kralj potvrđuje darovnice Andriji Baumkircheru za Cesargrad i Janu Vitovcu za zagorsku grofoviju zajedno s Cesargradom. On ipak ostaje u vlasništvu A. Baumkirchera, što 1469. darovnicom izdanom u Ostrogonu potvrđuje i kralj Matija Korvin, usprkos prigovoru koji su podnijeli Vitovčevi sinovi. Nakon ubojstva Andrije Baumkirchera 1471. u Grazu, nasljeđuje ga sin Juraj.¹¹

Vitovčevi sinovi Juraj i Vilim zbog izdaje gube zagorske gradove, među njima i Cesargrad. Matija Korvin početkom 1490. daruje Krapinu i grofoviju Zagorje svojem nezakonitom sinu, hercegu Ivanu (Ivanišu) Korvinu. Nakon Matijine smrti (6. travnja 1490.), hrvatski i ugarski staleži na saboru u Požunu potvrđuju Ivanu prije stečene posjede, među njima i Cesargrad. Ipak, u njegov stvarni posjed nije nikada ušao.

Juraj Baumkircher umire bez potomaka, pa imanja oporučno ostavlja svojoj sestri udanoj za grofa Andriju Stubenberga i prijatelju Tomi Bakaču od Erdödy, poslije ostrogonskom biskupu. Kralj Ladislav II. Jagelović potvrđuje vlasništvo nad Cesargradom Tomi Bakaču,¹² ali ga zaposjedaju štajerski velikaši Andrija Stubenberg i Ulrik Vaispocher, koji su držali i Kostelgrad.¹³

2. Izgled cesargradskog posjeda sredinom 15. st. (preuzeto iz: P. ENGEL, Magyarország középkor végén, Budapest, 2001.)
Appearance of the Cesargrad estate in the mid-15th c. (Engel 2001)

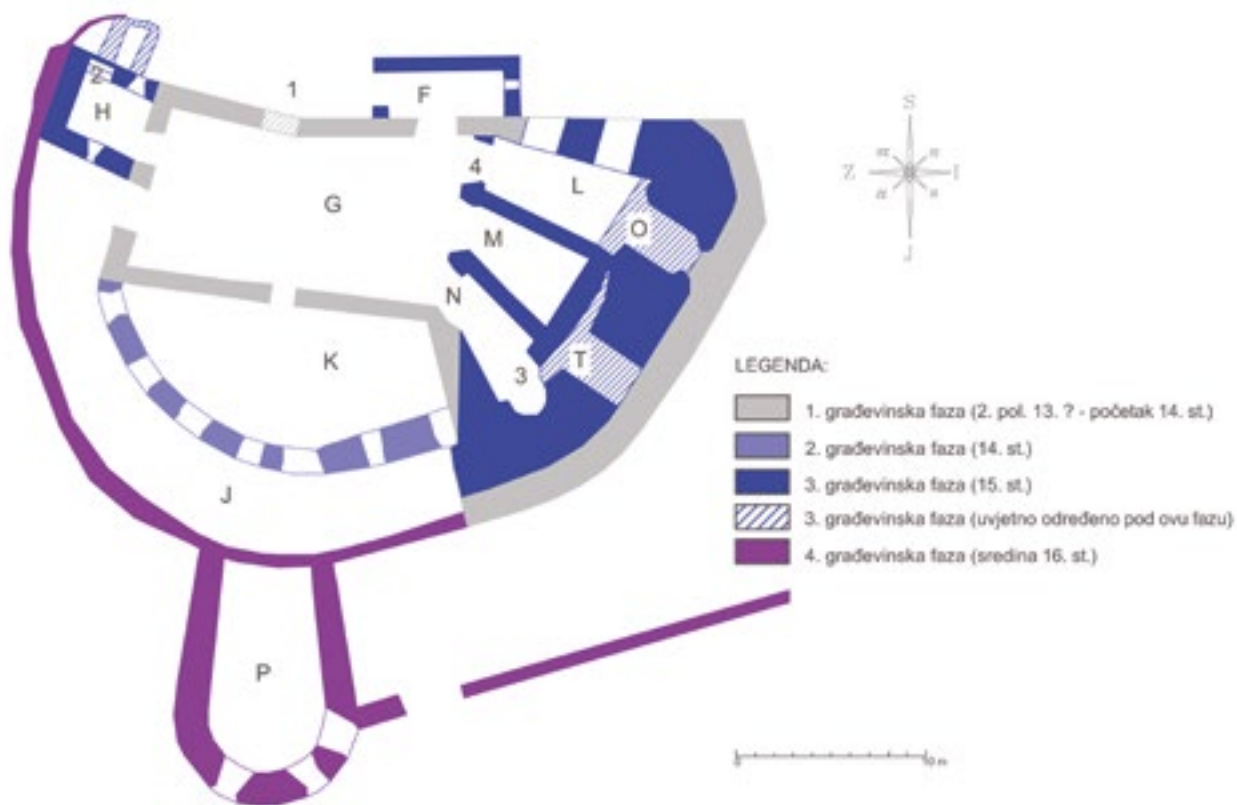
Nakon smrti Ivana Korvina 1504., brigu o posjedima preuzima njegova udovica Beatrice.¹⁴ Ona se 1509. udaje za Jurja od Brandenburga, a godinu dana poslije umire. Tako Juraj preuzima sve Korvinove posjede, a Cesargrad i nekoliko drugih gradova prodaje Lovri Iločkom. Potonji nikada nije uveden u taj posjed, kao ni Vuk Pilberger, kojemu ga kralj daruje 1515. godine.

Obitelj Stubenberg i Toma Bakač od smrti Jurja Baumkirchera vode parnicu za Cesargrad, a Bakač napokon biva uveden u posjed 1521. Nakon nadbiskupove smrti, sva imanja nasljeđuje njegov nećak Petar Erdödy. Tako je Cesargrad naposljetku postao vlasništvo jedne obitelji, i to jedne od tada najmoćnijih u Slavoniji. Nakon smrti Petra Erdödy 1567., nasljeđuje ga udovica mu Barbara Alapić s njihovom djecom.

Cesargrad je stradao tijekom seljačke bune 1573., koja je upravo u tom gradu i počela. Pobunjeni su seljaci pod vodstvom Ilije Gregorića osvojili grad, oteli iz njega oružje i ubili cesargradskog kaštelana, a potom grad vjerojatno i spalili. Nakon gušenja seljačke bune, u posjed Cesargrada uvedena je Barbara Alapić sa sinovima Petrom i Tomom.¹⁵ Kako ona u njemu boravi već 1588., vjerojatno je bio obnovljen ubrzo nakon seljačke bune.¹⁶

Cesargrad je u prvoj polovici 15. st. bio u sastavu zagorske grofovije koja je obuhvaćala desetak velikih posjeda povezanih grofovskim sudom u Varaždinu. Nakon vladavine grofova Celjskih, Cesargrad nekoliko desetljeća (do obitelji Erdödy kao novih vlasnika) ostaje izvan zagorske grofovije, koja se u doba Ivana Korvina kao gospodarska cjelina raspala.

U 16. st. cesargradskom je vlastelinstvu pripadalo dvadesetak sela i naselja. Zahvaćalo je brdovit kraj uz rijeku Sutlu između susedgradskih i velikotaborskih posjeda te se

3. Tlocrt cesargradske gradske jezgre s označenim građevinskim fazama (prema: D. MILETIĆ, Plemički grad Cesargrad, u: *Peristil* 42-43, 1999.-2000., sl. 10, uredio A. Janeš).

View of the Cesargrad town core with the construction phases marked (after Miletić 1999-2000, image 10, edited by A. Janeš)

ubrajalo među najveće posjede u Hrvatskoj, s 229,8 km² (sl. 2).¹⁷ Popisi poreza iz sredine 16. st. pokazuju da je na cesargradsko vlastelinstvo otpadala gotovo polovica poreza koja se pobirala s posjeda obitelji Erdödy. Prema popisima desetine, u cesargradskom, kao i u drugim zagorskim vlastelinstvima, bilo je veoma razvijeno vinogradarstvo.¹⁸

Od kraja 16. st. lagano se gasi potreba za stanovanjem u gradovima na teško dostupnim uzvisinama čija je primarna funkcija bila obrambena. Život se seli u lako pristupačnu ravnicu, često blizu gradova, gdje se mogu graditi raskošni i prostrani dvorci i kurije. Obitelj Erdödy sredinom 16. st. gradi kuriju u Klanjcu, a Toma Erdödy 1603. završava gradnju Novih Dvora klanječkih.¹⁹ Ipak, s obzirom na još postojeću opasnost od Osmanlija, Cesargrad nije izgubio svoju funkciju. O njegovu kasnijem korištenju svjedoči i darovnica Tome Erdödyja izdana upravo u Cesargradu 1610., dok je na bakrorezu iz 1681. prikazan još uvijek pod krovom. Cesargrad se u ruševinu polako počinje pretvarati vjerojatno već potkraj 17. i tijekom 18. stoljeća.

Arhitektonski razvoj Cesargrada

Analizom arhitektonskih ostataka vidljive su različite gradnje, pogotovo na prostoru gradske jezgre čiji su arhitektonski ostaci najbolje očuvani. Arhitektonski razvoj burga predstavljen je u nekoliko građevinskih faza koje

su zamijećene na terenu. Rezultati analize podložni su promjenama s obzirom na to da su rađeni na arhitektonskim ostacima iznad zemlje.

Prvoj građevinskoj fazi pripada glavni dio burga, a vjerojatno i najstariji, tj. gradska jezgra G, nepravilnog kružnog tlocrta (sl. 3). Središnji prostor gradske jezgre je prostrano dvorište, površine 140 m², izduženog, približno pravokutnog oblika (sl. 4). U zapadnom dijelu nalazi se bunar. Prostor središnjeg dvorišta gradske jezgre s prostorom prema velikom istočnom bedemu predstavlja tlocrtni oblik tzv. kastelnog tipa burgova. Nepravilni tlocrt ukazuje na prilagodavanje terenu.²⁰ Takav tlocrtni raspored važan je za burgove zrele romanike kraja 12. i početka 13. st., iako način zidanja cesargradske gradske jezgre upućuje na razdoblje rane gotike, druge polovice 13. i početka 14. stoljeća.²¹ Naime, gradska jezgra zidana je nepravilnim nizovima kamena lomljenca, dok su međuprostori zapunjavani manjim i još sitnijim kamenim komadima. Odabir položaja također ukazuje na prijašnju gradnju gradske jezgre od prvog spomena u pisanim izvorima potkraj 14. stoljeća. Primjeri burgova sagrađenih na nižem od dvaju vrhova brijega posvjedočeni su kod burga Tuščaka u Žumberačkom gorju, sagrađenog tijekom 12. stoljeća²² te Stupčanici na obroncima Papuka, čija se gradnja stavlja u 13. ili sam početak 14. stoljeća.²³ Oba burga su u kasnijim fazama proširivana na susjedni viši brijeg. Tlocrtno sličan

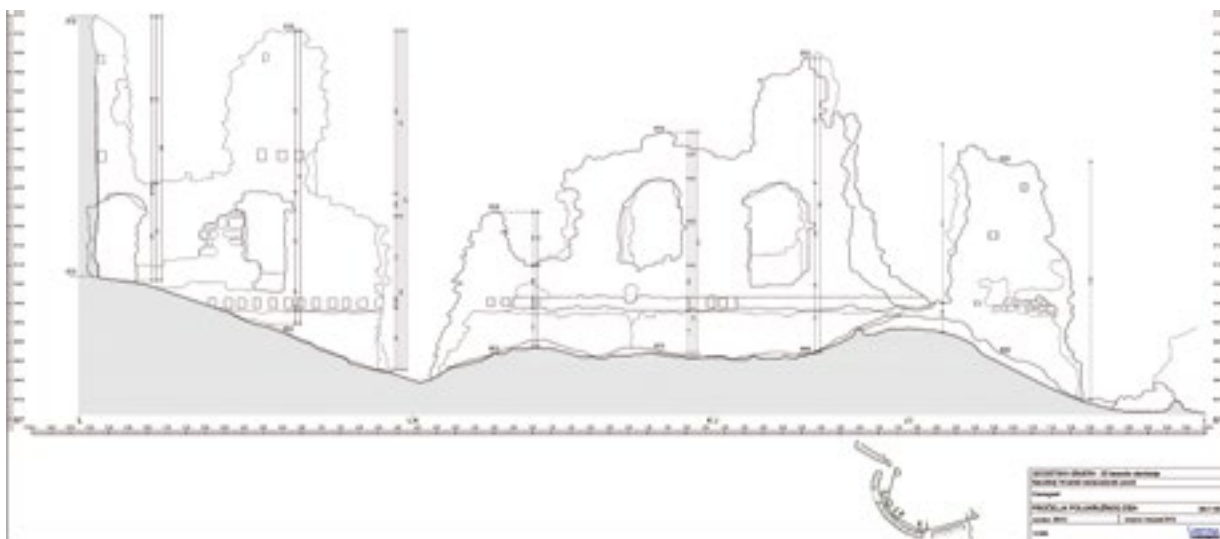

4. Pogled na središnje dvorište (fototeka HRZ-a, snimila A. Grabundžija, 2010.).
View of the central courtyard (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by A. Grabundžija)

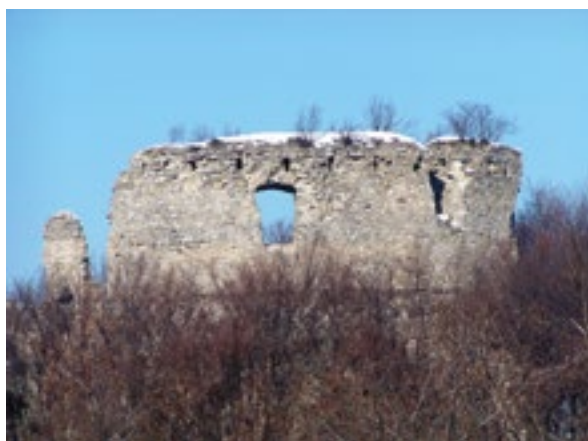
5. Pogled na središnje dvorište i južno krilo palasa K (fototeka HRZ-a, snimio R. Čimin, 2008.).
View of the central courtyard and the southern wing of the Great Hall K (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by R. Čimin)

6. Unutarnje pročelje južnog zida južnog krila palasa K (izrada Vektra d.o.o.).
Inner front of the southern wall of the southern wing of the Great Hall K (made by Vektra Ltd.)

7. Tehnika zidanja pločastim kamenjem na sjevernom zidu kapele (fototeka HRZ-a, snimio V. Madiraca, 2008.).
Flat stone masonry on the northern wall of the chapel (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by V. Madiraca)

8. Pogled na veliki istočni obrambeni zid s ostacima rupa za masivne grede (fototeka HRZ-a, snimio R. Čimin, 2008.).
View of the large eastern defensive wall with the remains of holes for massive beams (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by R. Čimin)

cesargradskoj jezgri, sagrađen je burg Borl u Sloveniji koji se prvi put spominje 1255. godine.²⁴

Ulaz je bio smješten sa sjeverne strane. U sjevernom zidu vidljivi su ostaci ulaza koji je naknadno zazidan (1). Zapadnije u zidu, iznad vrata, vidljivi su ostaci zazidanog stražarskog prozora. Nakon što je sagrađen novi ulaz, nešto istočnije, ti otvori su zazidani.²⁵

S južne strane te jezgre nalazi se velika prostorija (K) omeđena dugim polukružnim zidom na kojem su i danas uočljivi otvori velikih prozorskih niša prvog kata, a u istočnom dijelu i ostaci drugog kata (sl. 5). Mjestimice se u tom zidu vide i ostaci greda, nosača drugog kata (sl. 6). Razvoj južnog dijela burga (krilo palasa K) teško je definirati bez daljnjih arheoloških istraživanja koja mogu potvrditi je li sagrađen s prvotnim burgom ili se također radi o kasnijoj dogradnji. Najveća su značajka tog

dijela burga veliki prozorski otvori prvog i drugog kata. Pojava velikih prozorskih otvora ukazuje na nastanak u 14. stoljeću. To je novina u opremljenju burgova,²⁶ kao rezultat opremanja prozora staklima. Prozori na prvom katu opremljeni su kamenim klupama²⁷ za koje se navodi da su značajni za gotičku arhitekturu, poznati su od 12. stoljeća,²⁸ a postaju rašireni u 13. st. te ostaju u upotrebi do 15. stoljeća.²⁹ Slično izvedeno stambeno krilo u burgu Kollmitzu (Donja Austrija) rastvoreno je nizom prozora, a sagrađeno je tijekom 14. stoljeća.³⁰ Taj dio uvjetno se naziva drugom građevinskom fazom.

Trećoj fazi pripisuju se pregradnje i dogradnje u istočnom dijelu gradske jezgre. S te strane jezgra je dobro zaštićena velikim obrambenim zidom, mjestimično debljim i od sedam metara. Vanjski dio zida (debljine 150 cm) najstariji je dio tog dijela burga, a s unutarnje je strane

9. Pogled na prizemne prostorije L, M, N istočnog krila palasa (fototeka HRZ-a, snimio V. Madiraca, 2008.).
View of the ground floor rooms L, M and N of the eastern wing of the Great Hall (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by V. Madiraca)

10. Kula H tijekom arheoloških iskopavanja 2008. (fototeka HRZ-a, snimio R. Čimin, 2008.).
Tower H in the course of the 2008 archaeological excavations (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by R. Čimin)

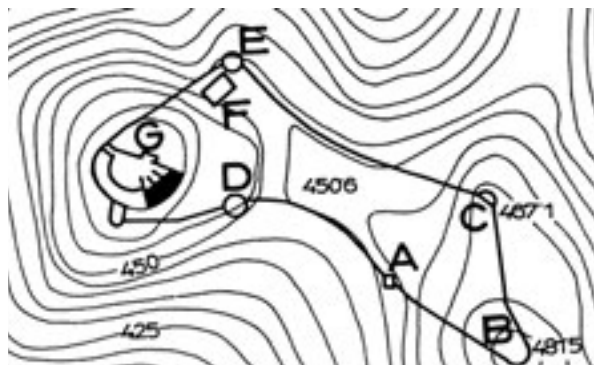
11. Pravokutna struktura otkrivena sjeverno od kule H (fototeka HRZ-a, snimio V. Madiraca, 2008.).
A rectangular structure discovered north of the tower H (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by V. Madiraca)

12. Izgled ulazne strukture F 1911. (fototeka Ministarstva kulture, inv. br. 33307, neg.: IV-573, snimio G. Szabo).

Appearance of the entrance structure F in 1911 (Ministry of Culture photo archive, inv. no. 33307, neg.: IV-573, photo by G. Szabo)

više puta pojačavan.³¹ U dio zida prema dvorištu ugrađene su manje prostorije, dijelovi palasa. Tako su u prizemlju radijalno posložene tri prostorije - L, M i N koje su imale bačvaste svodove. Na katu iznad njih smjestile su se dvije prostorije.³² Iznad sjeverne prostorije L nalazila se gradska kapela, od koje je sačuvano poligonarno zaključeno svetište (O). Kapela je bila presvođena križnorebrastim svodom te je osvijetljena prozorima sa sjeverne strane. Iznad središnje prostorije M i južne N nalazila se povećana prostorija na koju se, s istočne strane, nastavljao prostor T. Jugozapadno od tog prostora vidljivi su ostaci vretenastog stubišta (3).³³ Točan izgled istočnog dijela gradske jezgre u prvoj fazi nemoguće je rekonstruirati bez daljnjih arheoloških istraživanja. Taj je prostor sigurno u kasnijim fazama dograđivan, što se vidi iz fature zida, građenog od kamena lomljenca sлагanog u nepravilne redove, mjestimice izravnavanog sitnijim kamenjem i lomljenom opekam. Zahvati na tom dijelu mogu se datirati u 15. stoljeće.³⁴ U tom dijelu je vidljiva i razlika u načinu zidanja. Cijeli je istočni dio burga zidan od kamena lomljenca sлагanog u nepravilne redove, dok je etaža s kapelom i prostorijom T građena od pločastog kamenja (sl. 7).³⁵ Na vrhu su danas vidljivi utori za masivne grede za koje se pretpostavlja da su bile dio velike drvene konstrukcije obrambene galerije (sl. 8).³⁶ U toj su fazi definirane i prizemne prostorije L, M i N te pregrađene od dvorišta zidom 4 (sl. 9).

13. Tlocrt burga Cesargrada (preuzeto iz: D. MILETIĆ, Plemički grad Cesargrad, u: *Peristil* 42-43, 1999.-2000., sl. 8). *Ground plan of the Cesargrad castle (from Miletić 1999-2000, image 8)*

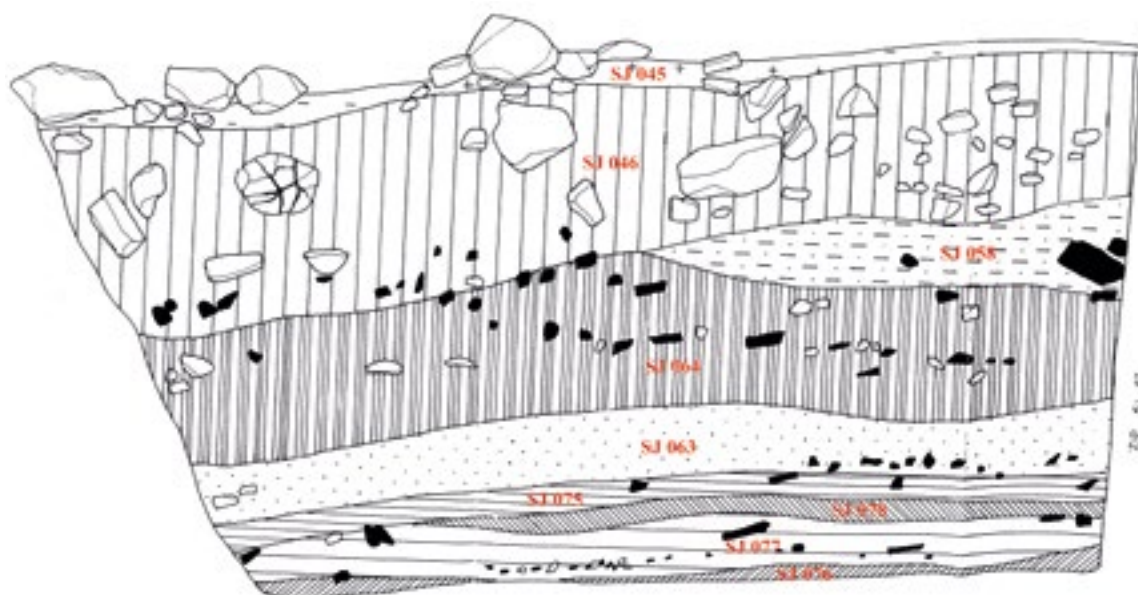
Uz sjeverozapadni ugao gradske jezgre dograđena je kvadratna kula H (sl. 10). U prizemlju je očuvan bačvasti svod. Smještaj otvorenog kamina (2) u sjevernom zidu te kule ukazuje na to da je u prizemnom prostoru bila smještena jedna od cesargradskih kuhinja. Na južnom i sjevernom zidu ta kula ima razmjerno velike otvore. Prilikom arheoloških iskopavanja 2008., sjeverno od kule otkrivena je zidana pravokutna struktura okomita na nju (sl. 11).³⁷ Kako sonda na tom položaju nije istražena do kraja, nije moguće utvrditi stratigrafske odnose s kulom H. Za sada je utvrđeno da se vanjski zid četvrte građevinske faze naslanja na tu konstrukciju, što je čini starijom od početka 16. st., kad je sagrađen taj zid. Nalazi iz slojeva koji su prekrivali tu strukturu, datiraju njezino vjerojatno rušenje u sredinu 16. stoljeća.

U za sada nepoznato doba na sjevernoj strani jezgre zazidavaju se stara vrata te se pomiču istočnije i dodatno utvrđuju strukturom F (sl. 12).

Novi ulaz je dodatno utvrđen pravokutnom dogradnjom F u koju se ulazilo sa zapada, što je značilo da se ulaz lomio pod kutom od 90° te tako otežavao ulaz napadaču. S dogradnje F nadzirao se i pristup gradskoj jezgri s istočne strane.

Četvrtu građevinsku fazu predstavlja dodatno utvrđivanje gradske jezgre, ali i pomicanje obrane prema istoku (sl. 13). Južno od krila (K) nalazi se južni obrambeni zid koji prati liniju palasa te s njim tvori zatvoreni obrambeni prostor J, za koji D. Miletić tvrdi da je također imao gospodarsku namjenu.³⁸ Taj zid je u zapadnom dijelu prislonjen na kulu H, a prilikom arheoloških iskopavanja nađeni su ostaci koji se vežu na strukturu sjeverno od kule H. Cijela južna strana dodatno je utvrđena, s izduženom, polukružno zaključenom, topničkom kulom P. U prizemlju kula ima tri široke, oblicama nadvijene, jače iskošene niše topničkih otvora. Ta kula čuvala je pristup gradskoj jezgri s jugoistočne strane. Zidovi te kasne prigradnje građeni su vrlo nekvalitetno, lomljencem i ulomcima opeke i crijepa.³⁹

14. Stratigrafska situacija unutar sonde C, u južnom krilu palasa K (dokumentacija HRZ-a, crtala A. Grabundžija, 2010.).
The stratigraphic situation inside trench C, in the southern wing of the Great Hall K (Croatian Conservation Institute documentation, drawing by A. Grabundžija)

Gradska jezgra dodatno je utvrđena obrambenim jarkom i kružnom kulom D. Kula D je u promjeru oko osam metara te zidova debljine dva metra. Građena je od pravilnih kamenih klesanih blokova s manjom količinom žbuke. Tek je istočni dio sačuvan do visine od osam metara.

Sjeverno od obrambenog jarka nalaze se ostaci kvadratnog objekta F te još jedne kružne kule E koja se nalazi u arheološkom stadiju. Ostaci zida koji je povezivao kulu D s topničkom kulom P u gradskoj jezgri, djelomično su vidljivi. Postojanje zida koji je spajao kružnu kulu E (uz objekt F) i gradsku jezgru, malo je vjerojatno, jer je riječ o podosta strmoj padini koja je dovoljna kao obrana.

Dva istočna brežuljka utvrđena su u kasnijoj fazi utvrđivanja dvjema polukružnim kulama B i C.⁴⁰ Zidovi koji su povezivali te vanjske kule danas su slabo vidljivi ili su potpuno prekriveni zemljom. Pristup gradu bio je s jugoistočne strane, kroz kvadratnu kulu A. Ta kula je zidana sitnim lomljenjem u tankim uslojenim redovima i većim priklesanim kamenjem na uglovima. Danas se mogu uočiti dijelom očuvane špalete vrata i plitke zidne niše u koju je ulazio pokretni most. Prizemlje te kule bilo je presvođeno.

Danas potpuno nestali zid koji je spajao kulu A s kulom D zatvara tako cjelinu cesargradskog podgrađa. Ta se faza može vremenski smjestiti u početak 16. st., kao dio procesa „modernizacije“ srednjovjekovnih burgova u vrijeme ratovanja s Osmanlijama.⁴¹

Arheološki nalazi⁴²

Arheološka istraživanja na Cesargradu provedena su u dvije kampanje - 2008. i 2010.⁴³ Prva kampanja usredotočila se na istraživanje kule H i prostora oko nje, dok je u drugoj

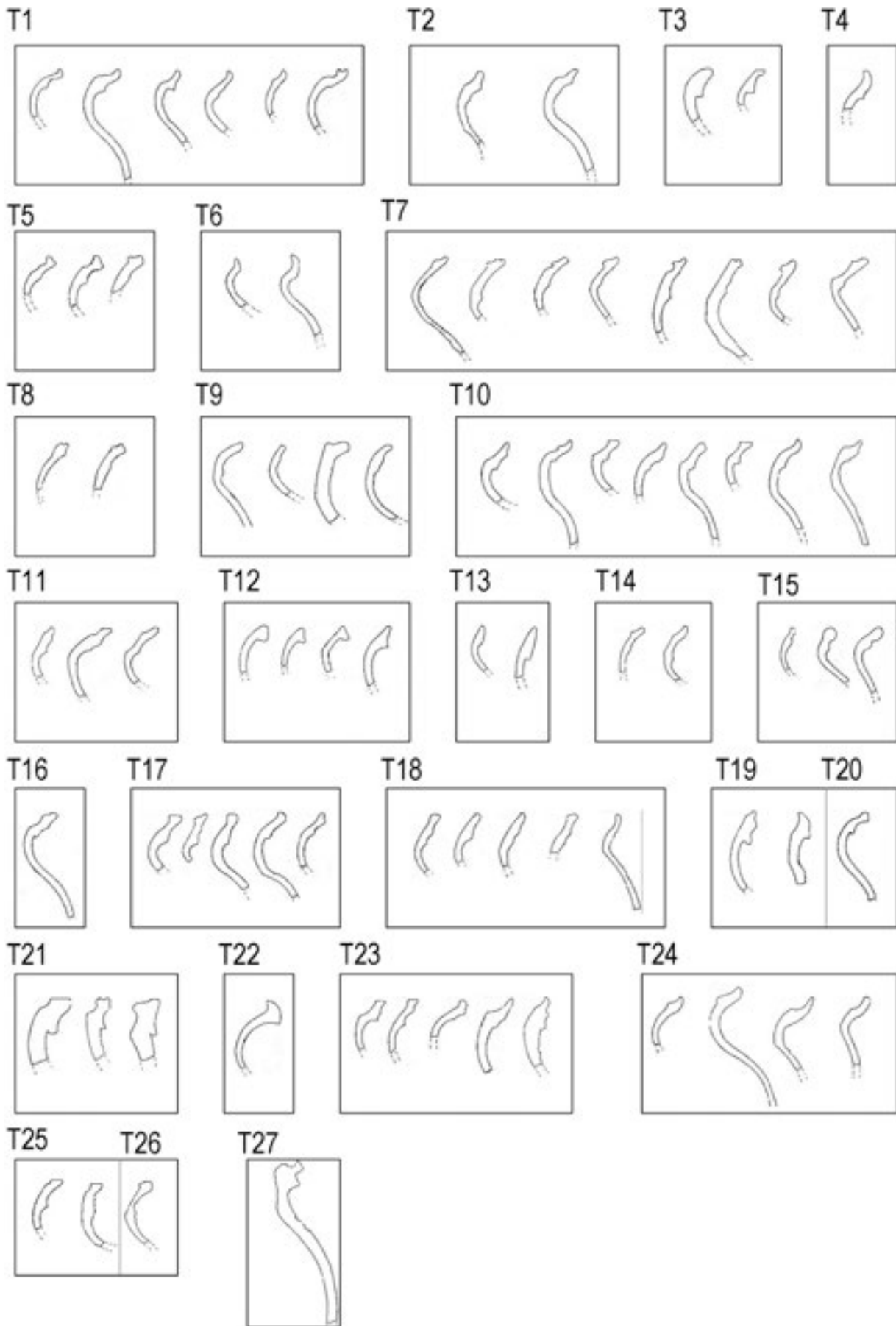
istražen dio južnog krila palasa K. U obje kampanje sonde nisu istražene do kraja, što ostavlja mjesta za nove nalaze i interpretacije nalaza, ali i za arhitektonski razvoj burga.

Ulomci keramičkog posuda svakako su najzastupljenija i najveća skupina nalaza s plemićkog grada Cesargrada. Tako bogat fundus nalaza dobra je baza podataka za kronotipološku analizu, ali budući da su istraživanja daleko od završenih, zaključna će razmatranja biti podložna promjenama. Veći broj pronađenih ulomaka pripada keramičkom posudu, dok ostatak otpada na tehničku keramiku (pećnjaci, opeke, crepovi). Većina keramičkog posuda pripada skupini tzv. kuhinjske keramike, uglavnom zastupljene najčešćim oblikom posude u srednjem vijeku, loncem. Unatoč često spominjanoj uniformnosti oblika kasnosrednjovjekovnih lonaca,⁴⁴ pokušali smo izraditi relativnu kronotipološku podjelu oboda lonaca nađenih na Cesargradu. Cilj analize keramičkog posuda i arhitekture je određivanje funkcija prostora u kojima su izvedeni radovi u prvim dvjema kampanjama arheoloških istraživanja.

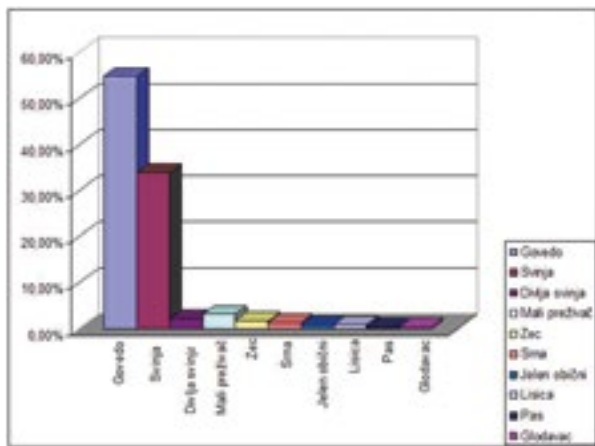
Oblici oboda lonaca izvedeni su u velikom broju varijanti. Pregledom materijala ustanovilo se dvadeset sedam vrsta, uvjetno rečeno tipova oboda. Neki tipovi su zastupljeni s više varijanti, dok se kod drugih pojavljuje samo jedna inačica. Dobar dio njih potječe iz sloja urušenja SJ 30, evidentiranog u sondi B, sjeverno od kule H, ostali iz sloja SJ 37 u sondi A, unutar dvorišta, istočno od kule H te iz slojeva SJ 75-77 iz sonde C, unutar južnog krila palasa K (sl. 14).

Tipovi uočenih oboda pripadaju sljedećim skupinama (sl. 15): oštro izvučen van, okomito zaključen (tip 1 - vanjski rub zaobljen, tip 2 - vanjski rub profiliran, tip 10 - zao-

15. Tipološka podjela pronađenih oboda lonaca (izradio A. Janeš).
 Typological division of the pottery rims found (made by A. Janeš)

15. Postotak pronađenih kostiju sisavaca u kampanjama 2008. i 2010. (izradila T. Trbojević Vukičević).
Percent share of the mammal bones found in the 2008 and 2010 campaigns (graph by T. Trbojević Vukičević)

bljen, rijetko ravno odrezan, oštrog prijelaza u vrat, tip 17 - profiliran, ravno odrezan, tip 24 - sužen gornji rub, zadebljan s unutarnje strane); zadebljan, konkavan (tip 3); blago izvučeni, okomiti, istaknute donje usne (tip 4); zadebljanog ili raščlanjenog gornjeg ruba (tip 5, tip 8); uvučen prema unutra, zaobljen (tip 6); blago izvučen, višestruko raščlanjen (tip 7); blago izvučen, konkavno profiliran, zaobljen (tip 11); trokutastog presjeka (tip 12 - oštro izvučen van, tip 13 - blago izvučen van); blago izvijen van s istakom s vanjske ili unutarnje strane (tip 14); dvostruko zadebljani (tip 15); dvostruke konkavne profilacije s obiju strana (tip 16); višestruko profiliran (tip 18 - ravno odrezan, tip 19 - zadebljan s istaknutom donjom usnom, tip 23 - konkavno obrađen s unutarnje strane); profiliran, zadebljanoga gornjeg ruba s blago istaknutom donjom usnom (tip 20, tip 21 - zadebljan, ravno odrezan ili raščlanjenog gornjeg ruba, tip 25 - ravno odrezan, s unutarnje strane gornjeg ruba manji utor); lepezastog presjeka (tip 22); zadebljan, tankog vrata (tip 26); izrazito zadebljan, raščlanjen obod (tip 27).

Oblikovni fundus oboda nađenih na Cesargradu, datiran analogijama obuhvaća razdoblje od 11. do 16. stoljeća (ponaјviše sa stratigrafski istraženih lokaliteta Stari grad nad Podbočjem⁴⁵ te burga Vrbovec u Hrvatskom zagorju⁴⁶). Ako uzmemo u obzir najbrojnije i oblikom najčešće tipove (tipovi 7, 10, 17 i 18), dataciju možemo skratiti na razdoblje od kraja 13. ili sredine 14. st. do početka 16. stoljeća. Kao pomoć možemo iskoristiti nalaze zeleno glaziranih pećnjaka nađenih na dnu SJ 30.

Ulomci tapetastog pećnjaka analogijama s Ljubljanskog grada datirani su u drugu polovicu 16. st. i početak 17. st.⁴⁷ te četverokutnog pećnjaka s vegetabilnim motivima iz Susedgrada datiranog u drugu polovicu 16. st.⁴⁸ U sloju SJ 31 (sonda B) u dataciji urušenja i keramičkih nalaza uvelike pomaže, do sada jedini nalaz majolike na

Cesargradu, ulomak tanjura s natpisom 156(7), koji se vrlo vjerojatno odnosi na godinu. Iz istog sloja potječe i jedini fragment zelenoglaziranog pećnjaka s reljefnim poprsjima, datiran analogijom sa Susedgrada u sredinu 16. stoljeća.⁴⁹ Ti nalazi upućuju na nastanak slojeva u tom dijelu potkraj 16. stoljeća, a moguće ih je povezati s napadom pobunjenih seljaka 1573., iako će tu pretpostavku potvrditi ili odbaciti nastavak istraživanja. Iz sloja SJ 75, ostataka daščanog poda, izuzet je uzorak ugljena koji je radiokarbonskom analizom datiran u sredinu 15. stoljeća.⁵⁰ Time bismo korpus do sada pronađene cesargradske kuhinjske keramike smjestili u razdoblje od početka 15. do druge polovice 16. stoljeća.

Lonci su ukrašavani standardnim formama za razdoblje kasnog srednjeg vijeka, nizovima ravnih žljebova smještenih na ramenu posude, povremeno u kombinaciji s valovnicom, dok se ukras same valovnice pojavljuje u nekoliko primjeraka. Na nekim ulomcima grubih spremišnih posuda uočava se ukras plastične trake dodatno ukrašene otiscima prstiju. Ipak je većina lonaca neukrašena. Vrlo su rijetki nalazi slikanih paralelnih linija crvene boje.

Kao važan datacijski element u definiranju kuhinjske keramike toga razdoblja uzima se način pečenja. Redukcijsko i oksidacijsko pečenje zastupljeno je u gotovo podjednakom broju. Raščlanjivanjem unutar načina pečenja pokazalo se da uvelike prevladava oksidacijski pečena keramika. Riječ je o keramici narančaste, narančasto-smeđe, oker i oker-narančaste boje. U podjednakoj mjeri zastupljeni su redukcijsko pečenje (keramika crne, sive, oker-sive, oker-smeđe, smeđe, sivo-smeđe boje) i redukcijski pečene koja je pri kraju postupka izložena oksidacijskoj atmosferi (površina narančasto-smeđe, svijetlonarančaste i oker-narančaste boje, presjek isključivo sive).

Mnogo manji broj keramičkih nalaza pripada stolnoj keramici. Najviše se ističu ulomci čaša zaobljenog oblika tijela na niskoj nozi. Uz njih su nađeni i ulomci vrčeva i boca. Takvi oblici čaša s nalazišta grada Šaleka, Garić-Grada, gradišta Sokolovac-Turski grad datiraju se u 15. i dijelom u 16. stoljeće.⁵¹ Čaše su ukrašene različitim kombinacijama ukrasa izvedenog kotačićem, paralelnim urezanim linijama ili kombinacijom tih dvaju načina ukrašavanja. Ulomci vrčeva ukrašeni su paralelnim urezanim linijama na području ramena i trbuha, dok su obodi povremeno ukrašeni valovnicom. Poznati su nam slični nalazi s burga Vrbovca datirani na kraj 15. i početak 16. stoljeća.⁵² Način pečenja stolne keramike većinom je oksidacijski. Pojavljuju se i primjerci pečeni redukcijski, ali naknadno izloženi oksidacijskoj atmosferi. Stolna keramika isključivo je narančaste boje.

Nakon keramičkih nalaza, najbrojnija skupina su nalazi životinjskih kostiju.⁵³ Najviše je sisavaca koji čine 82,66%, kosti peradi čine 16,61%, dok 0,73% čine koštani ostaci riba. Među ostacima sisavaca najviše je kostiju goveda s 54,91%, a slijede ostaci svinja s 33,93%. Nalazi ostataka

kostiju zeca, srne, jelena, lisice i divlje svinje, tj. divljači čine 7,15% analiziranih kostiju sisavaca. Nalazi peradi pripadaju kokošima i patkama (sl. 16). Nalazi divljači, patki i riba upućuju na bogatu trpezu kojom se gostio barem uzak stanovnika Cesargrada. U prehrani cesargradske posade prevladavalo je govedo, a potom svinja. Identične podatke dale su analize životinjskih kostiju s utvrde Čanjevo na Kalniku⁵⁴ i obližnjeg burga Vrbovca.⁵⁵

Zaključna razmatranja

U kampanjama 2008. i 2010. godine djelomično su istraženi prostori kule H i južnog krila palasa K gradske jezgre Cesargrada. Analiza arhitektonskih ostataka i pronađenog arheološkog materijala omogućuje nam interpretaciju korištenja i namjenu prostora unutar plemićkog grada Cesargrada te upotpunjavanje saznanja o životu plemića, ali i običnog čovjeka kasnog srednjovjekovlja.

Prizemni prostor kule H korišten je kao kuhinja. Budući da se analizom arhitekture uvidjelo da je kula dograđena na gradsku jezgru, tj. središnje dvorište, otvoreno je pitanje gdje se nalazila prvotna cesargradska kuhinja. Vjerojatno je kuhinja unutar kule imala sekundarnu ulogu jer bi bila premala za zadovoljavanje prehrambenih potreba cesargradske posade koja je u 16. st. morala biti pozamašna. Na zaključak da je prizemlje kule H korišteno kao kuhinja navodi nas postojanje kamina u sjevernom zidu kule. Visina ognjišta je u razini parapeta obližnjeg prozora. Prostorija ima bačvasti svod, što je dodatni argument tezi da je korištena kao kuhinja.⁵⁶ Kuhinjski kamini često imaju povišeno ognjište radi lakšeg kuhanja. Jedna od osnovnih djelatnosti u prostoriji s kaminom je priprema hrane.⁵⁷

Sjeverno od kule, kao i na istraženom zapadnom rubu središnjeg dvorišta, u istraženim slojevima nađena je velika količina kuhinjske keramike, uglavnom lonaca. Vrlo je vjerojatno da nađeni ulomci pripadaju kuhinjskom otpadu iz obližnje kule H. Lonac je posuda za čuvanje, pripremu i serviranje hrane i tekućina. Sam oblik lonaca za kuhanje uvelike je uvjetovan kulturom življenja, točnije opremom kuhinje.⁵⁸ Značajke lonaca nađenih na Cesargradu su velika raznolikost u oblikovanju oboda, izražen donji rub oboda, oštar prijelaz u vrat i nažlijebljeno rame, što su karakteristike visokih, trbušastih lonaca kakvi se pojavljuju od 13. stoljeća.⁵⁹ Takav oblik prilagođen je izvoru topline sa strane, kao što je vidljivo na drvorezu Hansa Burgkmaira s početka 16. st., tj. korištenju kaminskih kuhinja. Podignuti tzv. njemački kamini (alla tedesca) rasprostranjeni su na prostoru sjeverno od Alpa i prije 16. stoljeća. Oblik tijela trbušastog lonca prilagođen je

montiranju u željezni tronožac, a prijelaz oboda u vrat olakšava korištenje hvataljki (slov. burkle) namijenjenih pomicanju lonca.⁶⁰

U istraživanjima južnog krila palasa K također su pronađene velike količine kuhinjske, ali i ulomci stolne keramike. Brojnost ulomaka lonaca na prostoru prizemne prostorije južnog krila palasa navodi nas na zaključak da je i taj prostor korišten u gospodarske namjene. Na zidovima prizemlja nema otvora, osim prolaza otkrivenog u kampanji 2010. za koji se može sa sigurnošću tvrditi da je bio ulaz u južno krilo palasa. Lako se može pretpostaviti da se radi o tamnom mjestu koje je bilo pogodno za skladištenje živežnih namirnica, na što upućuje velik broj ulomaka kuhinjske keramike. Površina prostorije je velika, najveća u gradskoj jezgri, pa se može pretpostaviti da se koristila i u druge svrhe; možda je u njoj bila smještena još jedna kuhinja. Dio južnog zida s prozorima se urušio do današnje hodne razine, što bi moglo upućivati na postojanje otvora koji su oslabili taj dio, a bili su dio kamina i dimnjaka. Arhitektonskom analizom nisu nađeni otvori dimnjaka u samom zidu, ali primjeri iz Sokolca pokraj Bihaća i zgrade „Žitnice“ u starom gradu Ozlju ukazuju na izvođenje dimnjaka na pročelje s pomoću konzola, čime se sprečavalo vlaženje unutrašnjosti zgrade.⁶¹ Nalazi stolne keramike, kao i udio divljači, pataka i riba na jelovniku, upućuju na bogate i dobre prehrambene navike stanovnika Cesargrada, plemića ili njegova kaštelana. Stolna keramika vrlo vjerojatno potječe i s prvog kata južnog krila palasa, čiji je južni zid raščlanjen s više prozorskih otvora, što upućuje na reprezentativnost prostorije. Takav primjer reprezentativnih prostorija evidentiran je arheološki i na burgu Vrbovcu.⁶² Bez daljnjih istraživanja odnos toga dijela palasa s istočnim krilom ostaje nerazriješen, dok neki autori misle da su se na tom mjestu nalazile spavaonice.⁶³ Raspored prostorija i njihova namjena unutar plemićkog grada / kule poznat je još od kraja 11. st. iz ulomka u Čudesima sv. Benedikta, gdje se u prizemlju kule spominje podrum sa zalihama, dok je prvi kat u obliku dvorane u kojoj je „mogućnik“ živio sa svojom obitelji, održavao sastanke, jeo i spavao.⁶⁴

Analize arhitektonskih ostataka i pronađenog arheološkog materijala daju nam bolji uvid u svakodnevni život i funkcioniranje jednog plemićkog grada te nam omogućuju bolju interpretaciju i dataciju kojom se upotpunjuje povijesna slika hrvatskog srednjovjekovlja. Arheološkim izvorima upotpunjuju se, a ponekad i nadomještaju, često rijetki ili nepostojeći povijesni pisani izvori o takvoj vrsti srednjovjekovnih nalazišta,⁶⁵ što arheološka iskopavanja čini iznimno vrijednima i potrebnima. ■

Bilješke

- 1 Naziv toga starog grada potaknuo je povijesno neutemeljeno mišljenje da ga je podigao neki car. Žigmund se prvi kruni u Rimu tek 1433., trideset četiri godine nakon prvog spominjanja Cesargrada u povijesnim izvorima. VJEKOSLAV KLAJČ, [Krapinski gradovi i predaje o njima](#), u: *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* 10, 1909., 13, bilj. 1; GJURO SZABO, [Izveštaj o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911.](#), u: *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva* 12/1, 1912., 209.
- 2 Što bi značilo da je sagrađen prije 1312., kad je taj red ukinut. EMIL LASZOWSKI, Hrvatske povjesne gradjevine, Zagreb, 1902., 81; STJEPAN BELOŠEVIĆ, Županija varaždinska i slobodni i kraljevski grad Varaždin, Zagreb, 1926., 29.
- 3 JOSIP ADAMČEK, Cesargradsko vlastelinstvo u doba seljačke bune, u: *Kaj* 3/5, 1970., 85.
- 4 EMIL LASZOWSKI, 1902., (bilj. 2), 81.
- 5 TADIJA SMIČIKLAS (ur.), [Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, volumen XVIII](#), Zagreb, 1990., 415; EMIL LASZOWSKI, 1902., (bilj. 2), 81; VJEKOSLAV KLAJČ, Sutla (zemljopisno-povjestnička crtica), u: *Hrvatsko kolo* VI, 1910., 134; GJURO SZABO, 1912., (bilj. 1), 209; JOSIP ADAMČEK, 1970., (bilj. 3), 88; KREŠIMIR REGAN, Srednjovjekovni gradovi, utvrde i kašteli sjeverozapadnog Hrvatskog zagorja, u: *Kaj XXXVI*/3, 2003., 59.
- 6 NADA KLAJČ, Zadnji knezi Celjski v deželah svete krone, Celje, 1982., 48-54.
- 7 Kad je 9. studenoga 1456. poginuo Ulrik II. Celjski, počele su borbe za bogatu baštinu knezova Celjskih: car Fridrik htio je ugrabiti njihova imanja u Kranjskoj i Štajerskoj, a Jan Vitovec u Hrvatskoj i Slavoniji.
- 8 Jan Vitovec je slavonski ban od 1457. godine. NADA KLAJČ, 1982., (bilj. 6), 44.
- 9 Hrvatsko-ugarski vladar iz loze Habsburgovaca, vladao od 1444. do 1457. godine.
- 10 Hrvatsko-ugarski kralj od 1458. do 1490. godine, iz porodice Hunyadi.
- 11 EMIL LASZOWSKI, 1902., (bilj. 2), 82.
- 12 Ostala imanja J. Baumkirchera pripala su njegovoj sestri i nećakinji.
- 13 EMIL LASZOWSKI, 1902., (bilj. 2), 83.
- 14 Beatrice je kći hrvatskog kneza Bernardina Frankopana, a njome se Ivan Korvin oženio 1496.
- 15 Svečanim se prosvjedom pred zagrebačkim kaptolom tome usprotivio Baltazar Stubenberg sa svojom djecom.
- 16 EMIL LASZOWSKI, 1902., (bilj. 2), 84.
- 17 PÁL ENGEL, Magyarország középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről/Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary, PC CD-ROM, Budapest, 2001.
- 18 JOSIP ADAMČEK, 1970., (bilj. 3), 86.
- 19 Do sredine 1980-ih iznad zaglavnog kamena ulaznog portala tekao je natpis oko obiteljskog grba: THOMAS ERDEODI COMES PERPETVVS: MONTIS: CLAVDII 1603.
- 20 SENA GVOZDANOVIĆ, Kultura stanovanja srednjeg vijeka, u: *Peristil* 16-17, 1973.-1974., 10.
- 21 ZORISLAV HORVAT, O izgledu srednjovjekovnog zida na primjerima nekih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 12, 1986., 184.
- 22 DAMJAN LAPAJNE, GORDANA MAHOVIĆ, Stari grad Tuščak na Žumberku, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 29-30 (2005.-2006.), 2007., 77.
- 23 ZORISLAV HORVAT, [Branič-kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća](#), u: *Prostor* 15/1, 2007., 38.
- 24 IVAN STOPAR, Razvoj srednjeveške grajske arhitekture na Slovenskem Štajerskem, Ljubljana, 1977., 100-102.
- 25 DRAGO MILETIĆ, Plemićki grad Cesargrad, u: *Peristil* 42-43, 1999.-2000., 29.
- 26 IVAN STOPAR, 1977., (bilj. 24), 133.
- 27 DRAGO MILETIĆ, 1999.-2000., (bilj. 25); ZORISLAV HORVAT, [Stambeni prostori u burgovima 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj](#), u: *Prostor* 17/1, 2009., 37.
- 28 ZORISLAV HORVAT, [Prozori na burgovima XIII.-XV. st. u kontinentalnoj Hrvatskoj](#), u: *Prostor* 5/1, 1997., 44.
- 29 OTTO PIPER, Burgenkunde, Augsburg, 1912., 453.
- 30 OLIVER FRIES - RONALD WOLDRON, Bauhistorische Untersuchung Burgruine Kollmitz, Krems an der Donau, 2012, 66.
- 31 DRAGO MILETIĆ, 1999.-2000., (bilj. 25), 31.
- 32 Te prostorije nalaze se u visini drugog kata južnog krila palasa (K). Kako se taj dio nalazi pod velikim količinama urušene arhitekture, tek će se budućim istraživanjima utvrditi točan broj etaža u tom dijelu burga.
- 33 DRAGO MILETIĆ, 1999.-2000., (bilj. 25), 30.
- 34 ZORISLAV HORVAT, [Kapele u burgovima 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj](#), u: *Prostor* 7/2, 1999., 183, 194.
- 35 Razlika u načinu zidanja ne znači nužno da su dva dijela zida građena u različitom razdoblju, već može značiti drugog majstora zidara ili ekipu zidara od one koja je gradila niže dijelove istog zida.
- 36 ZORISLAV HORVAT, [Drvene konstrukcije na burgovima kontinentalne Hrvatske: II. dio](#), u: *Prostor* 14/2, 2006., 152.
- 37 Arhiv HRZ-a, Vinko Madiraca: Izvešće o provedenim arheološkim iskopavanjima u utvrdi Cesargrad. Kampanja 2008., neobjavljeni izvještaj, Zagreb, 2008.
- 38 Autor ne donosi podatke na temelju kojih je došao do tog zaključka, a i ne navodi o kakvoj vrsti gospodarske namjene je riječ. DRAGO MILETIĆ, 1999.-2000., (bilj. 25), 31.
- 39 DRAGO MILETIĆ, 1999.-2000., (bilj. 25), 31.
- 40 KREŠIMIR REGAN, 2003., (bilj. 5), 61.

- 41 SENA GVOZDANOVIĆ, LADIMIR GVOZDANOVIĆ, Stari gradovi i gradine u zagrebačkoj regiji, u: *Arhitektura 109-110*, 1971., 5.
- 42 Iskrena zahvala kolegici Ivani Hirschler Marić na pomoći prilikom obrade keramičkih nalaza.
- 43 U obje kampanje istraživanja je provela Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, kampanju 2008. službeno je vodio dr. sc. Luka Bekić, a 2010. autor ovog teksta.
- 44 TATJANA TKALČEC, [Kuhinjska i stolna keramika iz stambenog dijela burga Vrbovca u Klenovcu Humskome](#), u: *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3.s. XLIII, 2010, 457.
- 45 KATARINA PREDOVNIK, Trdnjava Kostanjevica na Starem gradu nad Podbočjem, u: *Archaeologia Historica Slovenica 4*, Ljubljana, 2003.
- 46 TATJANA TKALČEC, Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome, Zagreb, 2010.
- 47 TAJA KRAMBERGER, BARBARA NADBATH, BRIGITA PETEK, ILDIKÓ PINTÉR, KATARINA PREDOVNIK, MITJA GUŠTIN, Pečnice z Ljubljanskega grada, u: *Ljubljanski grad. Pečnice*, *Archaeologia Historica Slovenica 1*, (ur.) Mitja Guštin i Martin Horvat, Ljubljana, 1994., kat. št. 117.
- 48 TIHOMIL STAHULJAK, OLGA KLOBUČAR, Pečnjaci starih gradova Samobora i Susedgrada, u: *Tkalčičev zbornik II*, 1958., br. 26, 216-217.
- 49 TIHOMIL STAHULJAK, OLGA KLOBUČAR, 1958., (bilj. 48), br. 8, 211-212.
- 50 Analiza je provedena u *Leibniz-Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung*, *Christian-Albrechts-Universität* u Kielu s rezultatom 1 sigma AD 1435-1451 (68,3% vjerojatnosti), 2 sigma AD 1425-1467 (95,4% vjerojatnosti).
- 51 DANIJELA BRIŠNIK, TONE RAVNIKAR, Grad Šalek, Velenje, 1999., T.10, 44; TAJANA SEKELJ IVANČAN, TATJANA TKALČEC, [Kasnosrednjovjekovna stolna keramika s nekih gradišta iz okolice Kutine i Garešnice](#), u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 19, 2002., T.4.4; TAJANA SEKELJ IVANČAN, TATJANA TKALČEC, Kasnosrednjovjekovni lokaliteti okolice Kutine i Garešnice s posebnim obzirom na neke primjerke stolne keramike iz Garić-Grada i Popovače, u: *Zbornik Moslavine V-VI*, 2002.-2003., T.3.3.
- 52 TATJANA TKALČEC, 2010, (bilj. 46), kat. br. 305, 311.
- 53 Preliminarnu analizu životinjskih kostiju provela je dr. sc. Tajana Trbojević Vukičević iz Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta u Zagrebu.
- 54 TAJANA TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ, ANA ŠTILINOVIĆ, Arheozoološka analiza kostiju s utvrde Čanjevo, u: *Utvrdna Čanjevo, istraživanja 2003.-2007.*, (ur.) Luka Bekić, Visoko, 2008., 256.
- 55 TAJANA TRBOJEVIĆ VUKIČEVIĆ, SILVIA FRANČIĆ, SNJEŽANA KUŽIR, Analiza životinjskih kostiju iz srednjovjekovnog burga Vrbovca u Klenovcu Humskome, u: *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome*, (ur.) Tatjana Tkalčec, Zagreb, 2010., 240.
- 56 ZORISLAV HORVAT, [Grijanje u srednjovjekovnim burgovima kontinentalne Hrvatske. Kamini, dimnjaci i kaljeve peći](#), u: *Prostor 2/3-4*, 1994., 223.
- 57 BENJAMIN ŠTULAR, [Lonci v opremi visokosrednjeveške kuhinje s kamniškega Malega grada](#), u: *Arheološki vestnik 58*, 2007., 379.
- 58 BENJAMIN ŠTULAR, 2007., (bilj. 57), 377.
- 59 KATARINA PREDOVNIK, 2003., (bilj. 45), 59.
- 60 BENJAMIN ŠTULAR, 2007., (bilj. 57), 381-382.
- 61 ZORISLAV HORVAT, 1994., (bilj. 56), 222, 226, sl. 16.
- 62 TATJANA TKALČEC, 2010, (bilj. 44), 467.
- 63 ZORISLAV HORVAT, 2009., (bilj. 27), 37.
- 64 MARC BLOCH, Feudalno društvo, Zagreb, 2001. [1949.], 291.
- 65 GABOR VIRAGOS, The Social Archaeology of Residential Sites. Hungarian noble residences and their social context from the thirteenth to the sixteenth century: an outline for methodology, *BAR IntSer 1583*, 2006., 81.

Summary

Andrej Janeš

THE CESARGRAD CASTLE: HISTORICAL-ARCHEOLOGICAL ANALYSIS

The Cesargrad castle is one in a series of castles and fortresses in northwestern Croatia. It is situated northwest of the town of Klanjec, on the western side of the Cesargrad Hill, overlooking the Sutla River and its Zelenjak Gorge. Nowadays it stands at the very border of Croatia and Slovenia, with the castle of Kunšperk located on the latter side.

Cesargrad was first mentioned in 1399, when it was owned by the Counts of Cilli. After the family became extinct in 1456, it shifted from one Styrian and Slavonian

owner to another, finally passing down to the Erdödy family by the late 15th century. An important date in the history of Cesargrad is January 29th 1573, when the fortress suffered an attack by peasant troops during the Great Peasants' Revolt. The Erdödy family renovated Cesargrad after that, however in the early 17th century it is again mentioned as a ruin.

Croatian Conservation Institute conducted archeological investigations of the castle in two campaigns, in 2008 and

2010. The 2008 investigations encompassed the square tower H, which is located in the northeastern corner of the central portion of the castle. Research included interior of the tower as well as its surrounding area. In 2010, excavations were conducted in the large room K of the southern wing of the Great Hall, i.e. the residential part of the castle core. Due to the fact that a large portion of the standing architecture is in poor condition, along with the archeological investigations, plans are underway for the conservation and structural improvement of this fine late medieval monument.

In the course of both campaigns, a large amount of ceramic material was discovered, both of kitchen and table as well as technical ceramics, including the distinctively shaped Late Gothic stove tiles. Most of the kitchen ceramics amounts to coarsely-executed pottery, with a smaller portion of fine table ceramics. Chrono-typological analysis of the pottery rims dates the found material to the period from the mid-14th to early 16th century. Most prevalent is the oxidation-fired ceramics in lighter tones, followed by reduction-fired ceramics, and again the reduction-fired ceramics that was subsequently exposed to oxidation atmosphere. The table ceramics and the green-glazed relief stove tiles are dated from the 15th to the second half of the 16th century. In addition to the remains of game animal

bones that were found, the table ceramics and this type of stove tiles are indicative of a luxurious lifestyle of a part of the Cesargrad residents. Surprising is the distinctively small amount of fine glazed ceramics and majolica, considering that this was a residence of nobility.

Analyses of the architectural remains and found movable material have revealed that the ground floor of tower H was one of Cesargrad's kitchens. The type of elevated fireplace, embedded into the wall of the tower, in addition to the ceramics and stove tiles discovered, indicate that the tower was built during the 15th century and was used into the second half of the 16th century. The ground floor room of the southern wing of the Great Hall (K) was identified as a storage chamber, although it is possible to assume that it was the original Cesargrad kitchen. Rooms on the first floor, with large window openings, belonged to a representative portion of this castle. By way of analogies with castles in neighboring countries and the analysis of architecture, the early construction of the castle can be dated to the late 13th and early 14th century, i.e. much prior to its first mention in written sources.

KEYWORDS: *castle, analysis of architecture, medieval ceramics, construction development, room function, Hrvatsko Zagorje*